

بررسی کارایی قوانین افشای اموال در کاهش فساد اداری با رویکرد تطبیقی

حسن و کیلیان^{۱*}، داور درخشان^{۲**}

۱. (نویسنده‌ی مسئول)، استادیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی

۲. دانشجوی دوره‌ی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبایی

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۲۰ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۰۹/۰۵)

چکیده

ایجاد شفافیت و پاسخگویی در بین مقامات عمومی کشور از یک طرف و جلوگیری از فساد اداری آنان از طرف دیگر از معیارهای حکمرانی خوب می‌باشد. یکی از عوامل تضمین عناصر فوق، تدوین و تصویب قوانین متضمن اعلام اموال و دارایی‌های مسئولان است که نقش به‌سزایی در نائل شدن به اصول فوق ایفا می‌کند. این قوانین باید دارای محتوا و اقلام اعلامی، مسئولان مشمول، نهاد متولی رسیدگی‌کننده به دارایی‌های اعلامی، ضمانت اجرای مناسب در قبال تخلفات، راستی‌آزمایی اظهارات و افشای عمومی اطلاعات مربوط به دارایی مقامات عمومی باشد. در کشور ما نیز قانون «رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» در سال ۱۳۹۴ به تصویب رسیده است. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که آیا قانون مذکور کارایی مبارزه با فساد اداری و تاثیر در کاهش آن را دارد و اگر نه چه ملزوماتی باید به آن اضافه گردد. در پاسخ به پرسش مذکور، در این پژوهش به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از متون و قوانین به روز کشورهای مختلف از جمله آمریکا، انگلیس، فرانسه، رومانی و کره جنوبی این نتیجه به‌دست آمد که این قانون دارای مزایا و ایرادات متعددی می‌باشد که از نقاط قوت آن می‌توان به جامع بودن اقلام دارایی مقامات اشاره کرد و از جمله معایب آن نیز عدم تدارک ضمانت اجرا در قبال متخلفان، عدم افشای عمومی اعلامیه‌ها، مشخص نکردن ساز و کار راستی‌آزمایی اظهارات اشاره کرد که نبود این موارد گسترش فساد اداری را تسهیل می‌نماید.

کلیدواژه‌گان: مقامات عمومی، فساد اداری، اعلام دارایی، راستی‌آزمایی، افشای عمومی.

* Email: h.vakilian@atu.ac.ir

** Email: vahedarta@gmail.com

مقدمه

فساد اداری یکی از معضلات اصلی کشور ما در حال حاضر محسوب می‌شود؛ به همین دلیل یکی از موارد توجه قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران مبارزه با این پدیده می‌باشد. در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ نیز به این امر توجه شده است و بیان می‌دارد که ایران باید در سال ۱۴۰۴ دارای ویژگی‌هایی همچون «برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط‌زیست مطلوب» باشد. مبارزه با فساد همواره دغدغه دلسوزان و مورد تأکید مقام رهبری قرار گرفته است؛ چنانچه ایشان در بخشی از فرمان هشت ماده‌ای به سران قوا درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی در تاریخ ۱۳۸۰/۸/۱۰ این گونه می‌فرمایند؛ «خشکانیدن ریشه فساد مالی و اقتصادی و عمل قاطع و گره‌گشا در این باره، مستلزم اقدام همه‌جانبه به وسیله قوای سه‌گانه مخصوصاً دو قوه مجریه و قضائیه است. قوه مجریه با نظارتی سازمان‌یافته و دقیق و بی‌اغماض، از بروز و رشد فساد مالی در دستگاه‌ها پیشگیری کند و قوه قضائیه با استفاده از کارشناسان و قضات قاطع و پاکدامن، مجرم و خائن و عناصر آلوده را از سر راه تعالی کشور بردارد. بدیهی است که نقش قوه مقننه در وضع قوانین که موجب تسهیل راه کارهای قانونی است و نیز در ایفاء وظیفه نظارت، بسیار مهم و کارساز است». در این زمینه اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد: دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد و این چنین اشعار می‌دارد: «ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی». در کنار این، اصل ۴۹ مقرر می‌دارد: «دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوءاستفاده از موقوفات، سوءاستفاده از مقاطعه‌کاری‌ها و معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی، دایر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیر مشروع را گرفته و به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت‌المال بدهد. این حکم باید با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی به وسیله دولت اجرا شود». اصل ۱۴۲ قانون اساسی نیز که اصلی راهگشا و عینی است، مقرر می‌دارد: «دارایی رهبر، رئیس‌جمهور، معاونان رئیس‌جمهور، وزیران و همسر و فرزندان آنان قبل و بعد از خدمت، توسط رئیس قوه قضائیه رسیدگی می‌شود که برخلاف حق، افزایش نیافته باشد». این اصول در کنار دیگر

اصول قانون اساسی که به طور ضمنی بر ضرورت مبارزه با فساد و ریشه‌کنی مصادیق و مظاهر آن تأکید می‌نماید، از جمله ابزارهای قانونی مبارزه با فساد در کشور ما محسوب می‌شود. در کنار اصول قانون اساسی تاکنون در نظام قانون‌گذاری ایران قوانین بسیاری برای مبارزه با فساد تدوین و به تصویب مراجع قانون‌گذاری رسیده است. عمده قوانین مرتبط با بحث منع فساد عبارت‌اند از: قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۱۳۸۵، قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۸۷ و قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۴. برنامه ششم توسعه نیز بخش ششم برنامه را تحت عنوان «نظام اداری، شفافیت و مبارزه با فساد» ذکر کرده است و در ماده ۲۹ برنامه، دولت را مکلف به ثبت حقوق و مزایای کارکنان خود در راستای افزایش شفافیت و مبارزه با فساد کرده است.

در این مقاله ما به دنبال میزان کارایی قانون رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با قوانین مشابه سایر کشورها هستیم تا بدین ترتیب خلأهای این قانون را شناسایی و درصدد ارائه راهکارهای بهبود آن باشیم. بر این اساس در این مقاله نخست به مفهوم شناسی برخی اصطلاحات پرداخته و در بخش دوم به عوامل هر ساختار ضدفساد اشاره می‌شود. به دلیل تمرکز تحقیق بر الزامات قوانین افشای اموال، این مبحث در بخش سوم مقاله به طور مبسوط مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت پیشنهادات حاصل از تحقیق جمع‌بندی می‌گردد.

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت به تعریف و توضیح مفاهیم به کار رفته در این پژوهش و نیز مفاهیم و واژه‌های مرتبط با آن می‌پردازیم تا با روشن شدن معانی این مفاهیم نسبت به بررسی جامع و مانع موضوعات مورد پژوهش پرداخته شود.

۱-۱. مسئولان و مقامات

در هر کشوری مقامات عمومی و مسئولان عالی‌رتبه و تصمیم‌ساز به دلیل جایگاه ویژه‌ای که برای آنان در اثر انتصاب یا انتخاب به وجود آمده است دارای شرایط متمایزی نسبت به سایر مردم

هستند. در بسیاری از کشورها قوانین و مقررات رفتاری برای کنترل و نظارت بر مقامات عمومی تدارک دیده می‌شود. مطابق تعریف دیکشنری Blak's «مقام عمومی کسی است که اداره عمومی را برای انجام بخشی از قدرت حاکمیتی دولت در اختیار دارد؛ این جایگاه ممکن است از طریق انتصاب و یا انتخاب کسب شده باشد» که این انتخاب یا انتصاب هم دولت ملی و هم دولت محلی را شامل می‌شود. با وجود این، تعریف مقام عمومی یا حتی دولتی در همه کشورها یکسان نیست و در این زمینه تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد. البته باید افزود تعریف مقامات عمومی شامل سیاست‌گذاران نیز می‌شود. سیاست‌گذاران به کسانی گفته می‌شود که با در اختیار قرار داشتن قدرت سیاسی، در زمینه قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری و تخصیص منابع به اتخاذ تصمیمات مهم می‌پردازند که شامل اعضای کابینه، نمایندگان مجلس و مسئولان عالی‌رتبه قضایی می‌شود (حیبی، ۱۳۷۵، ص ۲۳). امروزه با توجه به تحولات صورت گرفته در عرصه حقوق عمومی، برخی از اشخاص خصوصی به مانند مدیران شرکت‌های بزرگ و روسای احزاب نیز دارای اختیاراتی از جنس قدرت عمومی شده‌اند و نقشی به مانند مقامات عمومی در سپهر سیاسی-اداری انجام می‌دهند که این اشخاص نیز باید مورد نظارت مالی قرار بگیرند؛ چرا که معیار نظارت بر دارایی‌های اشخاص، داشتن میزانی از قدرت عمومی و منع سوء استفاده از موقعیت و جایگاه خود است و نباید تفاوتی میان مقامات عمومی و اشخاص خصوصی در این زمینه قائل شد. مطابق ماده ۲ قانون مبارزه با فساد کره جنوبی منظور از مقامات رسمی نیز بدین گونه تعریف شده است: ۱- مقامات عمومی مطابق قانون مقامات عمومی کشوری و قانون مقامات عمومی محلی و دیگر افرادی که مطابق دیگر قوانین به عنوان مقام عمومی شناخته می‌شوند که در حیطه‌های آموزش و پرورش، مشاغل انتصابی، خدمات و دیگر شرایط قرار دارند. ۲- روسای سازمان‌های مرتبط با خدمات عمومی و کارفرماهای این سازمان‌ها.

۱-۲. فساد^۱

فساد با همه مصادیق و انواع آن در اقصی نقاط جهان وجود دارد و تاکنون صاحب‌نظران زبان‌های بسیار برای شیوع فساد در جامعه برشمرده‌اند. فساد را می‌توان تهدیدی اولیه برای دولت شفاف و باز، توسعه اقتصادی، فرآیند دموکراسی و اعمال تجاری محسوب کرد (Salminen and others,)

1 (p. 2009). فساد برخلاف تصور اولیه، امری مطلق نمی‌باشد و از جامعه‌ای به جامعه دیگر تفاوت دارد و امکان دارد عملی در یک جامعه فساد تلقی شود ولی در کشوری دیگر فساد محسوب نشود و حتی ممکن است در برهه زمانی خاص فساد تلقی شود ولی پس از مدتی فساد محسوب نشود (موسوی، ۱۳۸۲، ص ۲۵). فساد را می‌توان به خرد و کلان تقسیم کرد که فساد کلان از سوی وزرا، روسای دولت و کارمندان عالی‌رتبه صورت می‌گیرد ولی فساد خرد از سوی کارمندان جزء ارتکاب می‌یابد. فساد کلان اغلب به صورت بانندی و سیستماتیک انجام می‌پذیرد و از تعقیب کیفری مصون می‌ماند و معمولاً در مواردی رخ می‌دهد که جریان قانون‌گذاری و تدوین سیاست‌ها به نفع سیاستمداران است که از آن به فساد سیاسی نیز تعبیر می‌شود.

۱-۲-۱. فساد اداری^۱

یکی از عمده‌ترین موضوعاتی که اثر تخریبی و بازدارنده بر توسعه کشور دارد، فقدان سلامت اداری و وجود «فساد اداری» در پیکره دولت و حاکمیت است (اداره کل حقوقی و امور مجلس، ۱۳۹۴، ص ۳). بانک جهانی در تعریفی فساد اداری را «سوءاستفاده از قدرت و امکانات دولتی برای تأمین منافع شخصی از قبیل منافع حزب، قبیله، قوم و دوستان و...» می‌داند و سازمان شفافیت بین‌الملل «سوءاستفاده از قدرت تفویض شده در جهت منافع شخصی اعم از اینکه در بخش خصوصی باشد و یا دولتی» را فساد اداری عنوان کرده است (همدمی خطبه سرا، ۱۳۸۳، ص ۳۵). از جمله دلایل فساد اداری را می‌توان به ظرفیت پایین ساختار اداری، ضعف چارچوب‌های قانونی و ضعف اجرا، ناکافی بودن حقوق کارکنان و مقامات، عدم شایسته‌سالاری در استخدام، فقدان نهادهای ناظر مؤثر و درآمد غیرقانونی ناشی از قاچاق نام برد (Department of asset registration, 2009, p. 1).

۱-۲-۲. فساد سیستماتیک^۲

فساد سیستماتیک به فسادی گفته می‌شود که در آن سیاستمداران به دلیل نفع شخصی با مدیریت منفی اقتصادی و با شیوه‌های رانتی در جهت کسب کرسی قدرت برآمده یا برای حفظ و ادامه قدرت خویش به این نوع فساد دامن می‌زنند. این فساد تهدیدکننده حقوق و آزادی‌های شهروندی به شمار

۱. Administrative corruption

۲. Systematically corruption

آمده و بسیاری از کشورهای در حال توسعه از آن رنج می‌برند. فساد سیستماتیک را صرفاً نباید رفتار اخلاقی سیاستمداران پنداشت؛ بلکه موجب بی‌ثباتی نظم سیاسی شده و عدم توسعه کشور و کاهش مشروعیت سیاسی از جمله تبعات آن محسوب می‌شود (Wallis, 2004, p. 46). بنابراین می‌توان مدیریت قوانین توسط سیاستمداران در جهت منافع خویش و تصویب آن مطابق با اهداف جریان قدرت را نوعی فساد سیستماتیک نامید که موجب عدم کارایی قوانین می‌شود.

۲. عوامل ضد فساد

مبارزه با فساد از نظر ساختاری نیازمند انتخاباتی آزاد، دولت شفاف و پاسخگو، تضمین حقوق و آزادی‌های سیاسی و شهروندی و جامعه دموکراتیک است که گروه‌های اجتماعی مختلف دسترسی آسان به رسانه‌ها داشته باشند و نیز نظام آموزشی و فرهنگ سیاسی دموکراتیک را به همراه داشته باشند. از جمله ابزار جلوگیری از فساد می‌توان به داشتن چارچوب قانونی، نظام پاسخگویی کارآمد و مکانیسم‌های حرفه‌ای به خصوص ارزش‌های دموکراتیک اشاره کرد.

یکی از این برنامه‌های مبارزه با فساد، اعلام اموال و دارایی مسئولان است که عنصر کلیدی هر ساختار ضد فساد برای تحقق راهکارهای فوق می‌باشد و معمولاً در کشورهای در حال توسعه به دنبال افزایش مفرط ثروت مقامات، این سؤال پیش می‌آید که این ثروت از کجا آمده است؟ به همین دلیل یکی از راه‌های فهم کسب قانونی ثروت توسط مقامات، اعلامیه دارایی است (Rexha, 2014, p. 6). مطابق اعلام بانک جهانی، اعلام دارایی و منافع و افشای مالی، ابزار اساسی نهادهای ضد فساد و دولت‌ها برای مبارزه با فساد است و بدون اتخاذ این راهکارها اصولاً مبارزه با فساد تحقق پیدا نمی‌کند. به تحقیق ثابت شده است که ملزم شدن مقامات عمومی به اعلام ثروت و دارایی خود به طور قابل توجهی در جلوگیری از فساد مؤثر بوده است و می‌تواند سرعت رشد فساد در یک جامعه را متوقف سازد (Mukherjee and Gokcekus, 2006, p. 325).

۲-۱. پاسخگویی^۱

پاسخگویی عبارت است از «تکلیف صاحب‌منصبان دولتی و عمومی به ارائه توجیه تصمیمات و اقدامات خود در مقابل مردم و نهادهای نظارتی که در قانون پیش‌بینی شده است» (وکیلان، ۱۳۹۰،

۱. Accountability

ص ۷۰). به طور مثال مطابق اصل ۱۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رئیس‌جمهور در مقابل رهبر، مردم و مجلس شورای اسلامی مسئول است که مکانیسم‌های پاسخگویی در برابر مجلس به طور مشخص از طریق سؤال از رئیس‌جمهور یا استیضاح وی محقق می‌شود ولی مسئولیت وی در مقابل ملت به طور ضمنی تا انتخابات بعدی و انتخاب یا عدم انتخاب وی است. پاسخگویی انواع مختلفی دارد که با توجه به بسترهای قانونی و شرایط ساختار اداری ممکن است از آن‌ها استفاده شود. پاسخگویی درون‌سازمانی یا سلسله‌مراتبی (up ward) و پاسخگویی برون‌سازمانی به نهادهای قضایی، سازمان‌های مردم‌نهاد و افکار عمومی انواع پاسخگویی‌اند که نقش به‌سزایی در کاهش فساد دارند و در کشورهای دموکراتیک تمایل به پاسخگویی برون‌سازمانی بیشتر است؛ چراکه امکان تبانی و تسامح در پاسخگویی سلسله‌مراتبی بیش از پاسخگویی برون‌سازمانی است (Paul, 1991, p. 9). از جمله لوازم پاسخگویی وجود شفافیت مالی است که بنا بر اذعان صندوق بین‌المللی پول، بدون وجود این عنصر اصولاً پاسخگویی از معنا تهی شده و بحث از آن بیهوده می‌باشد (میدری، ۱۳۸۵، ص ۲۶۶).

۲-۲. شفافیت^۱

یکی از پیش‌شرط‌های پاسخگویی در نظام‌های دموکراتیک، وجود اصل شفافیت در نهادهای تصمیم‌گیری حاکمیتی و در میان مسئولان دولتی و حکومتی است (همدمی خطبه‌سرا، ۱۳۸۳، ص ۲۲۱). برای ایجاد شفافیت ناگزیر باید به اصل انتشار اطلاعات توسل کرد؛ به طوری که می‌توان گفت شفافیت از مدخل انتشار اطلاعات به دست می‌آید و بدون انتشار اطلاعات رسیدن به شفافیت امری موهوم می‌باشد (زارعی و محسن‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۳۴). یکی از راه‌های افزایش شفافیت و اعتماد عمومی، اطلاع مردم از میزان اموال و دارایی‌های مسئولان است که نظریه‌پردازان معتقدند افشای اطلاعات مالی به صورت عمومی نشان از شفافیت دولت دارد و با افشای عمومی کار برای پنهان‌کاری مسئولان میانی به بهانه محرمانه بودن اطلاعات سخت می‌گردد. تجربه کشورهای موفق در زمینه مبارزه با مفاسد اداری حکایت از این دارد که این کشورها میزان شفافیت اعمال و اقدامات اداری را تقویت بخشیده‌اند به طوری که اطلاع‌رسانی به عنوان دشمن اصلی فساد اداری در این کشورها تلقی می‌شود (خضری، ۱۳۸۷، ص ۸۲).

۱. Transparency

۲-۳. حاکمیت قانون^۱

مطابق تعریف برنامه عمران سازمان ملل یکی از ارکان حکمرانی خوب، حاکمیت قانون می‌باشد و هرچه حاکمیت قانون در کشور بیشتر باشد به آن اندازه در جهت حکمرانی خوب قدم برداشته‌ایم (می‌دری، ۱۳۸۵، ص ۲۶۵). حاکمیت قانون در مقابل حاکمیت اشخاص قرار می‌گیرد و به معنای این است که حکومت بر مردم باید به وسیله قانون انجام پذیرد و حکام حق ندارند به نحو استبدادی و خودسرانه بر مردم حکومت کنند (مرکز مالیری، ۱۳۸۵، ص ۶۰). از جمله پیش شرط‌های اعلامیه اموال، وجود چارچوب‌های قانونی از قبیل نظام وصول مالیاتی، ثبت اموال و اجرای مؤثر قانون است. به همین دلیل باید بهترین چارچوب حقوقی، مالی و دیگر شرایط برای اجرای صحیح و مؤثر نظام افشای اطلاعات مالی فراهم شود (OECD, 2011, p. 12). اصل ۱۴۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران رسیدگی به اموال و دارایی‌های تعداد محدودی از مقامات عالی‌رتبه کشور را به رئیس قوه قضائیه سپرده است که این اصل پیشگیرانه از فساد و مقدماتی محسوب می‌شود (کانون اندیشه دانشجوی مسلمان، ۱۳۸۰، ص ۱۰۳).

۲-۴. آزادی بیان^۲

مطابق اصل ۲۴ قانون اساسی، «نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند، مگر آنکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند. تفصیل آن را قانون معین می‌کند». جلوگیری از آزادی بیان و عدم توانایی اظهارنظر آزادانه قرینه‌ای مبنی بر فسادآلود بودن نظام سیاسی است (هیوود: طاهری و بنی هاشمی، ۱۳۸۱، ص ۲۷). در کشورهای دموکراتیک به دلیل آزادی بیان مطبوعات، عکس‌العمل مردم مسالمت‌آمیز و از طریق انتخابات است ولی در کشورهای غیردموکراتیک این عکس‌العمل از طریق انقلاب یا کودتا است؛ چراکه اغلب اجازه اعتراض به عملکرد دولت از جمله در زمینه مبارزه با فساد به مردم داده نمی‌شود و آنان لاجرم به روش‌های خشونت باری همچون انقلاب روی می‌آورند (حبیبی، ۱۳۷۵، ص ۷۶). همچنین مطبوعات آزاد به عنوان نهاد نظارتی مستقل احتمال کشف فساد را افزایش می‌دهند و با تأثیری که بر افکار عمومی می‌گذارند، هزینه‌های اخلاقی و سیاسی فساد را افزایش می‌دهند.

---

۱. Rule of law

۲. Freedom of expression

۲-۵. دسترسی آزاد به اطلاعات^۱

دسترسی آزاد به اطلاعات را می‌توان از ثمره‌های حاکمیت شفافیت بر جامعه دانست. در جوامع بسته معمولاً رسانه‌ها و مطبوعات به دلیل ترس از آبروریزی و خدشه وارد شدن به حاکمیت از آزادی کامل برخوردار نیستند که این محدودیت موجب رشد سریع فساد در لایه‌های مختلف جامعه می‌شود (دادخدایی، ۱۳۹۲، ۲۲۹). مطالعات انجام گرفته نشان می‌دهد کشورهایی که دارای نظام تأیید قوی و کامل همراه با دسترسی آزاد و آسان عموم مردم به اطلاعات اموال مسئولان هستند دارای کمترین میزان فساد می‌باشند (Mukherjee and Gokcekus, 2006: 327). این انتشار و آزادی دسترسی به اطلاعات مقامات عمومی از طریق سیستم‌های آنلاین نیز می‌تواند انجام شود که به این ترتیب دو مزیت بر آن بار است که عبارت‌اند از ۱- با دسترسی عمومی شهروندان به اطلاعات، مقامات عمومی احساس تحت نظر بودن می‌کنند و شهروندان در واقع بر آنان نظارت دارند ۲- این انتشار آنلاین و دسترسی به اطلاعات بدون تماس مستقیم بین مقام عمومی و مردم موجب کاهش مفاسدی همچون رشوه می‌شود که یکی از مفاسد عمده نظام اداری محسوب می‌شود.

۲-۶. نظارت عمومی^۲

افشاسازی ثروت متصدیان عمومی موجب افزایش نظارت بر آن‌ها می‌شود و اگر به طور غیرمعمول ثروت آن‌ها افزایش پیدا کرده باشد برای ادای توضیحات فراخوانده می‌شوند (Messick, 2009: 7). نظارت گسترده به معنای تعدد مراجع نظارتی و حجم بالای کارمندان نیست؛ بلکه به معنای تحت شمول قرار گرفتن نهادها و دستگاه‌های بیشتری ذیل نهاد نظارتی می‌باشد. نهادهای نظارتی حکومتی در زمانی که خود حاکمیت درگیر فساد است کارایی خود را از دست می‌دهند؛ به همین دلیل وجود نهاد مستقل متکی به مردم در مبارزه با فساد ضروری به نظر می‌رسد (کانون اندیشه دانشجوی مسلمان، ۱۳۸۰، ۸۵). یکی از ابزارهای نظارت عمومی نهادهای دیده‌بان هستند. این نهادها وظیفه بررسی، کشف، افشا و استنطاق کردن مسئولان تا رسیدن به جواب درست و اثبات صحت عمل مسئولان و کارکنان را بر عهده دارند. از جمله نهادهای بیرونی دیده‌بان می‌توان

۱. Free access to information

۲. Public oversight

به بازرسان خارجی، نهادهای اعتبار پژوهی، بازرسان دولتی، مقررات گذارها و سازمان‌های حرفه‌ای تعیین استاندارد می‌توان اشاره کرد (kane, 2004, p. 3).

۲-۷. افشاگری^۱

کارمندی که رفتار نادرست یا تخلفی از همکاران خود در داخل سازمان ببیند و آن را گزارش دهد به او افشاگر فساد گفته می‌شود و حمایت از او در راستای تکمیل زنجیره نهادهای نظارتی است (شعبانی، ۱۳۸۷، ۷۴-۷۵). حمایت قانونی از افشاگران موجب بازدارندگی از فساد و بالا رفتن هزینه آن می‌شود؛ به همین دلیل کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با فساد در ماده ۳۲ تحت عنوان «حمایت از شهود و کارشناسان و قربانیان» و ماده ۳۳ حمایت از افراد گزارش دهنده را مورد توجه قرار داده است. به موجب ماده ۲۶ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، اشخاص در موارد ذیل مورد تشویق و ترغیب قرار می‌گیرند: الف) مدیران، سرپرستان، کارکنان و یا اشخاصی که موفق به شناسایی، کشف و معرفی افراد متخلف مذکور در این قانون گردند، مشروط بر آن که تخلف یا جرم در مراجع صالح اثبات شود. ب) مدیران و کارکنان و اشخاص مشمول این قانون که در راه‌اندازی کامل پایگاه اطلاعاتی مکانیزه تلاش فوق‌العاده داشته باشند. بنابراین مشاهده می‌شود در قوانین موجود هر چند به صورت ناکافی از افشاگران حمایت شده است. به موجب ماده ۳۲ قانون مبارزه با فساد کره جنوبی، هیچ افشاگری نباید مورد تبعیض، اجبار، تحمیل و اقدامات انضباطی توسط سازمان، اداره یا نهادی که در آن کار می‌کند قرار بگیرد و هر افشاگری که مورد اقدام یکی از موارد بالا قرار گیرد می‌تواند به کمیسیون مبارزه با فساد گزارش دهد و کمیسیون او را اعاده و به وضعیت سابق خود برمی‌گرداند.

۲-۸. ساختار مالیاتی^۲

یکی از مواردی که همواره از اهمیت آن در امر مبارزه با فساد یاد می‌شود اصلاح ساختار مالیاتی کشور و انسجام‌بخشی به آن است. اهمیت نظام مالیاتی یک کشور از آن جهت حائز اهمیت می‌باشد که در صورت عدم وجود نظام و ساختار مالیاتی دقیق و منظم، صاحبان سرمایه از جمله مقامات

۱. whistleblowing

۲. Tax structure

عمومی و سیاستمداران به راحتی می‌توانند با فرار مالیاتی ثروت خود را پنهان دارند. یکی از منابع مهم راستی آزمایی و بررسی اموال و دارایی‌های مسئولان اخذ اطلاعات مالیاتی فرد مذکور از اداره مالیات می‌باشد که در صورت فقدان انسجام ساختار مالیاتی نظام افشا و کنترل دارایی‌های مقامات عمومی نیز با شکست مواجه می‌شود. بنابراین از جمله ساختارهای قانونی که باید در امر تأسیس نظام اعلام دارایی پیش‌بینی گردد نظام مالیاتی منسجم و قانون‌مدار است که این ساختار مالیاتی از جمله ساختارهای از پیش تعیین شده نسبت به نظام اعلام اموال و دارایی می‌باشد (OECD, 2011, p. 12).

۲-۹. تعارض منافع^۱

تعارض منافع، تعارض بین منافع شخصی و وظایف عمومی مقام عمومی است که این منافع خصوصی اثر و نتایج نامناسبی بر اجرا و انجام وظایف و مسئولیت‌های عمومی وی می‌گذارد که این وضعیت ممکن است به طور آشکار یا بالقوه وجود داشته باشد. نظام افشای اموال موجب کمک به شناخت مدیران در مشارکت دادن به کارکنان خود در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود چرا که ممکن است منافع کارمندان خاص با تصمیماتی که منافع عمومی را به دنبال دارد در تعارض باشد (Messick, 2009, p. 7). مطابق بیانیه ۲۲ می سال ۱۹۷۴ که در دستور ۱۰ کد رفتاری مجلس عوام نیز آمده است: در هر مذاکره یا شور یا امور مربوط به کمیسیون‌های پارلمانی و تعاملاتی که یک عضو پارلمانی می‌تواند با همکاران خود در مجلس عوام یا وزرا یا کارکنان سلطنتی داشته باشد در صورتی که دارای منافع مالی یا غیرمالی باشد باید آن را افشا کند. در بند ۵ ماده ۲ راهنمای رفتار قضایی انگلستان و ولز آمده است به محض اینکه در پرونده‌ای احراز شود یا احتمال به وجود تعارض منافع داده شود کافی است که آن قاضی در مورد آن پرونده سلب صلاحیت شود تا از کسی طرفداری نکند. در رومانی نیز مسئولان اداری و اجرایی و نیز مسئولان عمومی باید تعارض منافع خود را اعلام نمایند (Stefanov, 2015, p. 8).

۳. الزامات قوانین افشای اموال مسئولان

در این بخش به برخی از استانداردهای جهانی قوانین افشای اموال در کشورهای مختلف می‌پردازیم و با رویکردی تطبیقی محور در قبال قانون «رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و

۱. Conflict of interest

کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» سعی در مقایسه و بیان نقاط قوت و ضعف قانون مزبور خواهیم داشت.

۳-۱. اهداف اعلام اموال

از جمله مزایای سیستم اعلام اموال و دارایی، کشف خیانت‌ها و دزدی‌های مقامات عمومی و توسعه دموکراتیک کشور است که به سبب این مزایا باید بیانیه اعلام اموال را کلید هر ساختار ضد فساد دانست (Rexha, 2014, p. 6). نظام اعلام دارایی مسئولان و مقامات عمومی در سراسر جهان با هدف افزایش شفافیت و درستی و اعتماد شهروندان به اداره عمومی تأسیس شده است. در رومانی قانون اعلام و کنترل ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی مصوب ۱۶ اکتبر ۱۹۹۶ است که در ماده ۱ هدف از تصویب چنین قانونی جلوگیری از مالکیت و تصرف غیرقانونی کالاها و اموال توسط مقامات اشاره شده در این قانون ذکر شده است. در ماده ۱ قانون مبارزه با فساد کره جنوبی که در جولای ۲۰۰۱ به تصویب رسیده است آمده است؛ هدف این قانون بالا بردن کیفیت خدمات اداری و جلوگیری از فساد و تنظیم قواعد مؤثر مبارزه با آن بیان شده است. طبق ماده ۲ قانون اعلام دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران عمومی جمهوری اسلامی ایران، افزایش اعتماد عمومی مردم به مسئولان جمهوری اسلامی ایران و ارتقای سلامت اداری از جمله اهداف تصویب این قانون بیان شده است که البته نیاز بود اهدافی همچون افزایش صداقت مسئولان و جلوگیری از تعارض منافع نیز در زمره اهداف این قانون قرار می‌گرفت.

۳-۲. سابقه قوانین اعلام اموال

جدا از برخی موارد نادر و ابتدایی مانند انگلستان که از سال ۱۸۸۹ دارای قوانین جلوگیری از فساد بود، نظام اعلام عمومی و رسمی اموال و دارایی‌های مسئولان به طور مدرن از جنگ جهانی دوم به بعد شروع می‌شود و از اواسط قرن بیستم بسیاری از کشورهای توسعه یافته دموکراتیک دارای اشکالی از قانون می‌شوند که متضمن افشای اموال مقامات عمومی است (OECD, 2011, p. 23). در کشور ما به دلیل وجود دغدغه فساد در بین مردم و مسئولان می‌توان قوانین و مقرراتی را یافت که متضمن لزوم اعلام اموال و دارایی‌های مقامات و مسئولان است که از جمله آن‌ها قانون «رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشگری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به

آن‌ها «معروف به قانون «از کجا آورده‌ای؟» بود که در سال ۱۳۳۷ تصویب شده و هدف آن مبارزه با فساد مسئولان دولتی بود. اشخاص مشمول این قانون شامل افرادی بود که از خزانه دولت یا مؤسسات عمومی حقوق و پاداش دریافت می‌کردند و موظف بودند صورت‌داری خود و همسر و فرزندان‌شان و همچنین تغییرات میزان اموال را در فروردین و اردیبهشت هر سال به مراجع قانونی اعلام کنند تا اموالی به طور غیرقانونی به دارایی‌شان اضافه نشده باشد. بعد از انقلاب اسلامی نیز تلاش‌هایی چند برای تصویب قوانینی که متضمن اعلام میزان دارایی مسئولان نظام بود انجام شد که می‌توان آن‌ها را در جهت احیای قانون فوق به حساب آورد که از جمله می‌توان به قانون «صیانت جامعه در برابر مفاسد اقتصادی» و قانون «رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» اشاره کرد. در عرصه بین‌المللی معاهده مبارزه با فساد سازمان ملل متحد (UNCAC) در پاراگراف ۵ ماده ۸، کشورهای عضو را ملزم به ایجاد رژیم اعلام اموال می‌کند که این نظام شامل همه مقامات عمومی از جمله قضات نیز می‌شود (Hoppe, 2015, p. 2).

۳-۳. اموال اعلامی

اعلام‌داری شامل همه دارایی‌های شخص از قبیل خانه‌ها، سهام مالی، تعهدات مالی مانند رهن و بدهی‌ها و همه منابع درآمدی مدیریتی و سرمایه‌گذاری ناشی از قرارداد می‌شود (Rexha, 2014, p. 6). مثلاً در بولیوی کل دارایی یا سرمایه، کل بدهی، درآمد خالص و درآمد حاصل از اموال اجاره‌ای باید به سازمان مربوطه اعلام شود (Messick, 2009, p. 10). همچنین املاک، اموال منقول و غیرمنقول و دارایی‌هایی که در داخل یا خارج کشور موجود می‌باشد باید جزو نظام افشای مالی قرار بگیرد (Chêne, 2011, p. 2). در فرانسه مطابق ماده ۵ قانون وظایف کمیته شفافیت مالی سیاسی فرانسه که در سپتامبر ۱۹۹۶ تصویب شده است باید نام، نام خانوادگی، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال همسر، مقدار و منشأ ثروت و درآمد و اطلاعاتی که لازم است تا تکمیل شوند گنجانده شده است. اموالی که در خارج از کشور قرار دارند و معاملات مالی و وام‌های اخذ شده نیز باید قید گردند. مطابق ماده ۱ قانون ارگانیک شفافیت حیات عمومی به شماره ۹۰۶ (The Transparency Of Public Life) مصوب اکتبر ۲۰۱۳ ساختمان‌ها و عمارت‌ها، بیمه‌های عمر، تضمینات، حساب‌های بانکی، اموال منقولی که ارزش‌شان بیش از حدنصاب تعیین شده در مقررات است، زمین، وسایل نقلیه، کشتی، هواپیما، سرقفلی، اموال منقول و غیرمنقول در خارج از کشور باید اعلام شوند.

طبق ماده ۳ قانون اعلام اموال و کنترل ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی، اموال اعلام شده شامل تمام کالاهای تحت تملک یا اجاره داده شده، طلب‌هایی که مقام مسئول از دیگران دارد و نیز معاملات خارجی و اموال غیرمنقول که مالکیت آن‌ها توسط مقام عالی‌رتبه ثابت شده است، می‌شود. ماده ۴ قانون رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی مقرر داشته است: «صورت دارایی افراد مشمول این قانون شامل موارد زیر است: ۱- کلیه اموال غیرمنقول و حقوق دارای ارزش مالی ۲- مطالبات و دیون ۳- سرمایه‌گذاری و اوراق بهادار ۴- موجودی حساب‌های مختلف در بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری و نظایر آن‌ها ۵- هرگونه منبع درآمدی مستمر». این ماده را می‌توان نقطه عطف این قانون دانست که به نظر می‌رسد جامعیت لازم را داشته و حتی از قوانین برخی کشورهای دیگر که در رتبه‌بندی شاخص ادراک فساد بالاتر از ایران قرار دارند آن را جامع‌تر و برتر دانست. قانون‌گذار به خوبی در این ماده اموال و دارایی‌هایی که باید اعلام شود را شمرده و آن را دسته‌بندی کرده است. جامعیت این ماده از آنجایی معلوم می‌شود که قانون‌گذار از عباراتی مانند «کلیه»، «هرگونه» و «نظایر» استفاده کرده و راه را بر استدلال‌ها و توجیهات مفسدان مبنی بر اینکه عمل یا برخی اقلام با ارزش آن‌ها جزو این ماده محسوب نمی‌شود را بسته است

۳-۴. ضمانت اجرا تخلفات

داشتن ضمانت اجرا یکی از ویژگی‌های ذاتی قانون است و قانونی موفق است که دارای ضمانت اجرای مناسبی نیز باشد (راسخ، ۱۳۸۵، ۱۶). طبق مطالعات صورت گرفته بین سطح فساد و تحت تعقیب قرار گرفتن مسئولانی که از قانون تبعیت نمی‌کنند رابطه مستقیم وجود دارد و در کشورهایی که قانون، متخلفین از اعلام اموال را تحت تعقیب قرار می‌دهند فساد کمتر است (Mukherjee and Gokcekus, 2006, p. 327). مطابق بخش ۱۰۲ قانون اخلاق در دولت ایالات متحده آمریکا، دادستان می‌تواند علیه کسی که اطلاعاتی را جعل کرده یا جعل اطلاعات را گزارش نداده است اقامه دعوا کرده و تا سقف ۵۰ هزار دلار او را محکوم نماید. در انگلستان در صورتی که نمایندگان مجلس عوام دارایی و اموال خود را ثبت نکنند باید با استفاده از تذکر آیین‌نامه‌ای از مجلس عذرخواهی کنند (OECD, 2011, p. 82). در ماده ۲۱ قانون اعلام و کنترل ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی، ورود مقامات قضایی به پرونده مسئولانی که از اعلام اموال به طور ناموجه خودداری می‌کنند از

جمله این ضمانت اجراها است. در ماده ۲۴ قانون شفافیت مالی کره جنوبی به مجازات کیفری متخلفین از قانون اشاره شده است که مطابق این ماده هر مقام عمومی مشمول قانون در صورتی که بدون دلایل موجه از ثبت اموال خودداری نماید تا یک سال حبس و یا تا ۱۰ میلیون ون (واحد پول کره جنوبی) جریمه می شود. این مجازات‌ها در مورد نامزدهای خاطی از قانون تا ۶ ماه حبس و تا ۵ میلیون ون جریمه می‌باشد. در ماده ۲ قانون مربوطه ایران از عبارت «از شرایط تصدی سمت‌های موضوع این قانون» اعلام لیست اموال و دارایی‌های مسئولان عنوان شده است ولی قانون هیچ ضمانت اجرای مشخصی درباره نحوه برخورد با مقاماتی که از ارائه لیست اموال به قوه قضائیه خودداری می‌کنند تعیین نکرده است که این موارد به ضعف طرح ضمانت اجرای مناسب در قوانین افشای اموال برمی‌گردد.

۳-۵. مسئولان مشمول

هیچ معیار ثابتی برای اشخاصی که باید اعلام‌دارایی کنند وجود ندارد و معمولاً مقامات عمومی بر اساس سطح مسئولیت ملزم به اعلام می‌شوند که به قدرت مدیریتی و سطح تصمیم‌گیری آن‌ها بستگی دارد (Rexha, 2014, p.10). هر قانون افشای اموال حداقل باید شامل سران سه قوه، نمایندگان، وزرا، سفرا، مقامات عالی‌رتبه شهری و مدیران بلندپایه شود. این افراد به دلیل قدرت و موقعیت خاص خود در اختصاص پول یا فرصت‌هایی که برای منفعت‌طلبی یا فساد دارند باید در این لیست قرار بگیرند (Messick, 2009, p. 10). در تحقیقات انجام گرفته ثابت شده است که بین فساد و سطح مقامات عمومی ملزم شده به اعلام اموال رابطه وجود ندارد و الزاماً قوانینی که همه مسئولان و مقامات را ملزم به اعلام‌دارایی کرده‌اند با کاهش فساد در آن کشور مرتبط نبوده است، بلکه باید با واقع‌بینی به دنبال این هدف بود که اعلام اموال کدام طیف از مسئولان می‌تواند در کاهش فساد مؤثر باشد (Mukherjee and Gokcekus, 2006, p. 327). علاوه بر مقامات عمومی، همسر و خویشاوندان وی نیز باید ملزم به اعلام‌دارایی شوند و این الزام برای جلوگیری از فریب نظام اعلامیه اموال است. در انگلستان مطابق دستور ۳-۷ کد وزارتی ۲۰۱۰ وزرا باید منافع موجود و احتمالی خود، همسر و خویشاوندان نزدیک خود را برای جلوگیری از تعارض منافع به دبیر ثابت مربوطه ارائه نمایند. طبق ماده ۱۰ قانون اعلام و کنترل ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی، مقامی که اموال وی مورد تحقیق کمیسیون قرار می‌گیرد، اگر متأهل باشد، بر اموال همسرش نیز نظارت می‌شود. هم چنین معاملات انتقالی مقام

مشمول و برادران و خواهران، والدین و فرزندان و هر کسی که امکان انتقال رایگان اموال به او وجود دارد، مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

به موجب بخشنامه ۳ سپتامبر ۱۹۹۶ فرانسه در مورد اعلام دارایی مقامات و متصدیان خاص که بند ۱ بخش ۱ آن شامل نمایندگان مجلس ملی، سناتورها، اعضای دولت، روسای شورای محلی، رئیس مجلس جزیره کورس، رئیس شورای اجرایی جزیره کورس، روسای شوراهای عمومی، شهرداریهای شهرهای بیش از ۳۰۰۰۰ نفر ساکن می‌شود. دسته دوم این مقامات شامل نمایندگان فرانسه در پارلمان اروپا، نمایندگان و معاونان شهرداری‌های بیش از ۱۰۰۰۰۰ نفر ساکن که به آن‌ها از سوی شورای محلی اختیاراتی تفهیم شده است و رئیس و اعضای شورای ملی که این‌ها هم ملزم به ارائه گزارشی از اموال و دارایی‌های خود هستند. همچنین در قوه قضائیه نیز قضات عالی‌رتبه و مقامات عالی‌رتبه قوه قضائیه همچون دادستان‌ها و قضات دیوان عالی کشور ملزم به ارائه لیست اموال خود هستند. مطابق مقرر ماده ۴ قانون اعلام و کنترل ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی، رئیس‌جمهور اموال خود را به رئیس دادگاه قانون اساسی، روسای مجالس و نخست‌وزیر به رئیس‌جمهور، نمایندگان هر یک از مجالس به روسای مجالسی که در آن عضویت دارند، اعضای هیئت دولت به نخست‌وزیر و نمایندگان شورای محلی و شهردارها نیز به مقام بالاتر از خود اعلام می‌کنند (JORF n°205 du 3 septembre 1996).

ماده ۱ قانون «رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» از آشنایان و دوستان مقامات مشمول این قانون نامی نبرده است و این زمینه فساد در مسئولان را به نحوی که اموال من غیر حق خود را به دوستان نزدیک خود انتقال دهند را به وجود می‌آورد. ماده ۱ حتی به برخی خویشاوندان نسبی و سببی مانند والدین، خواهر و برادر و والدین همسر مقامات نیز اشاره‌ای نکرده است و در اقدامی کلیشه‌ای فقط به همسر و فرزندان مقام مشمول این قانون الزام به افشای مالی را بار کرده است. به نظر می‌رسد بهتر بود قانون در این ماده صلاحیت اختیاری قوه قضائیه را افزایش می‌داد تا قوه قضائیه برای برخورد مؤثر با فساد مسئولان در این مورد خاص اقدام به بررسی، سؤال و تفتیش از هر کسی که گمان می‌رود مقام عمومی در صدد انتقال اموال و دارایی‌های خود به وی بوده اعم از اینکه این انتقال انجام شده یا نشده باشد را می‌کرد. ماده ۳ این قانون نیز با قرار دادن طیف گسترده‌ای از مسئولان مشمول، در واقع آرمان‌گرایی را جایگزین واقعیت‌گرایی کرده است؛ چراکه بررسی و تحقیق در مورد افراد نامبرده نیازمند بودجه و امکانات

و زمان گسترده‌ای است که با توجه به سابقه مبارزه با فساد در جمهوری اسلامی ایران، بررسی اموال این مسئولان امری محال به نظر می‌رسد و قانون با ازدیاد و تورم افراد مورد شمول دچار انحراف گشته است. اضافه کردن «مشاوران» به برخی از بندهای ماده ۳ امری عبث به نظر می‌رسد چرا که گاه مشاوران برخی از مسئولان قابل احصا و یا حتی شناسایی نیستند و بیشتر حالت غیررسمی داشته و شناسایی و حسابرسی از آن‌ها سخت است. ازدیاد افراد یاد شده موجب سردرگمی قوه قضائیه گشته و آن را از وظیفه اصلی خود باز می‌دارد. با نگاه اولیه به این ماده شاید افراد مشمول بیش از صدها هزار نفر باشد که بدون هدف‌گذاری مشخصی در قانون ذکر شده‌اند.

۳-۶. زمان اعلام

فواصل اعلام دارایی باید به گونه‌ای باشد که امکان نظارت مستمر وجود داشته باشد؛ مثلاً در کوزوو چهار زمان اعلامی مشخص شده است: ۱- زمان تصدی ۲- زمان برکناری یا استعفا ۳- زمانی که نهاد متولی جمع‌آوری اعلامیه دارایی این درخواست را داشته باشد ۴- به طور سالانه (Rexha, 2014, p. 11). با این وجود اعلامیه اموال مقامات رسمی در کشورهای جهان معمولاً به سه صورت ذیل انجام می‌شود: ۱- دوره‌ای، سالانه، هر دو سال یکبار ۲- در صورت تغییر قابل توجه در ثروت ۳- ابتدا و انتهای دوره مسئولیت (Martini, 2013, p. 2). مطابق بند c ماده ۱۰۱ قانون اخلاق در دولت آمریکا، نمایندگان کنگره و مسئولان عالی قوه مجریه باید ۱۵ می ماه هر سال نسبت به تکمیل فرم مربوطه در مورد اموال، دارایی، بدهی‌ها، حقوق ماهیانه، هدایای دریافتی و معاملات مالی خود اقدام کرده و ثبت کنند. در فرانسه مقامات ملزم به اعلام دارایی باید ظرف دو ماه از انتصاب یا انتخاب خود به سمت مذکور اعلام اموال و دارایی کنند. همچنین این مقامات باید ظرف یک ماه از خاتمه مأموریت شغلی خود نیز لیست دارایی خود را به کمیته شفافیت مالی سیاسی اعلام می‌کنند.

به موجب بند ۱۳ کد رفتاری مجلس لردان، نمایندگان در قبال ثبت و به روز رسانی این اطلاعات مسئول هستند و ماهانه باید تغییرات صورت گرفته در این منافع را گزارش کرده و ثبت نمایند. مطابق ماده ۳ قانون اعلام و کنترل ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی، اعلامیه لیست اموال باید طی ۱۵ روز از زمان انتخاب یا انتصاب صورت گیرد که در موارد انتخابی، تأیید انتخاب مشمول منوط به ارائه لیست اموال از سوی وی است و به موجب ماده ۶ نیز اعلام دارایی‌ها به صورت سالانه حداکثر تا ۱۵ ژوئن، در ابتدا و انتهای خدمت و هنگام ثبت نام کاندیداها برای سمت‌های انتخابی

که زمان این اعلام‌ها نیز حداکثر تا ۱۵ روز است. بر اساس ماده ۵ قانون شفافیت مالی مقامات عمومی کره جنوبی، فرد مسئول ظرف یک ماه از بر عهده گرفتن مسئولیت باید اقدام به ثبت اموال و دارایی‌های خود کند. در ماده ۱ قانون «رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» اعلام اموال مقامات مشمول محدود به ابتدا و انتهای دوره مسئولیت آنان شده است و به حین خدمت آنان در دوره مذکور توجهی نشده است. همچنین زمان دقیقی برای اعلام لیست اموال مشخص نشده است که با توجه به اینکه مقامات مشمول این قانون اغلب دارای دوره خدمتی ۴ ساله یا بیشتر می‌باشند، این موضوع، نظارت بر اموال آن‌ها در ابتدا و انتهای خدمت را با مشکل مواجه می‌سازد.

۳-۷. ویژگی‌های نهاد جمع‌آوری کننده

طبق مطالعات انجام شده این واقعیت ثابت شده است که ایجاد نهادهای کنترل کننده که وظیفه نظارت مالی و اجرایی را به طور شفاف انجام می‌دهند در کاهش فساد مؤثر است (Salminen and others, 2009, p. 90). اختیارات کافی در عمل و دسترسی به پرونده‌ها، استخدام در سازمان با حداقل اعمال نفوذ و افزایش استقلال، گزارش تحقیقات به مردم، سهولت دسترسی شهروندان، اعتبار مدیران نهاد، سرعت عمل، حق نظارت و تجسس از ادارات و شرکت‌ها و نظارت بر دستگاه قضایی در پرونده‌های فساد از شروط و ویژگی‌های نهاد مبارزه با فساد است (حیبی، ۱۳۷۵، ص ۱۰۴). نهادهای دریافت کننده و نظارت کننده بر اعلامیه‌های اموال و دارایی مسئولان باید گزارش مستمر و منظمی از فعالیت‌های خود انتشار و آن را در اختیار عموم قرار دهند. اشخاص ناظر بر افشا، چگونگی جمع‌آوری اطلاعات و تضمین پاسخگویی مقامات در قبال منافع و اعمال خودشان را باید اعلام نمایند و این شفافیت عملکرد نهاد متولی، از رموز موفقیت‌آمیز بودن نظام افشای اموال به شمار می‌رود (Williams, 2006, p. 2).

در کشور فرانسه کمیته شفافیت مالی سیاسی (PFTC) که نهادی مستقل است بر اعلامیه اموال مسئولان و مقامات نظارت می‌کند (SIGMA PAPER NO. 36, 2007, p. 15). همچنین به موجب حکم شماره ۷۶۳-۹۶ سال ۱۹۹۶ کمیته شفافیت مالی سیاسی که در سال ۲۰۱۰ نیز بر این حکم صحه گذاشته شده است، مطابق ماده ۳ اطلاعات مربوط به دارایی را ثبت می‌کند و می‌تواند در صورتی که از وضعیت و گزارش مالی سیاستمداران اطمینان حاصل نکرده باشد، آنان را احضار کرده و از

آنان درباره وضعیت و میزان اموال آن‌ها تحقیق نماید. در ماده ۵ قانون وظایف کمیته شفافیت مالی سیاسی فرانسه که در سپتامبر ۱۹۹۶ تصویب شده است اشاره شده است که اعضای کمیته شفافیت مالی حیات سیاسی به مدت ۴ ساله منصوب شده و فقط برای یک دوره دیگر قابل تمدید هستند. مطابق ماده ۱ قانون مربوطه در ایران، مسئولیت تصدیق لیست دارایی‌های مقامات بر عهده قوه قضائیه قرار گرفته است که از معایب آن عدم ترکیبی بودن اعضا و انتصابی بودن آنان است در حالی که اگر نهاد مستقل و با کارویژه مشخصی برای تصدیق اموال مسئولان از جمله مقامات قوه قضائیه تشکیل می‌شد بهتر می‌توانست اهداف این قانون را تأمین نماید.

۳-۸. تصدیق یا تأیید اطلاعات اموال

بین سطح فساد و مکانیسم‌های تأیید صحت اموال اعلامی رابطه مستقیمی وجود دارد بدین صورت که در کشورهایی که تأیید و دریافت در یک مرحله صورت می‌گیرد در مقایسه با کشورهایی که پس از دریافت اعلام باید آن را تأیید کنند و خود به خود اطلاعات تأیید شده نیست فساد بیشتر است (Mukherjee and Gokcekus, 2006, p. 327). پیچیده‌ترین مرحله سیستم اعلام اموال و دارایی، مرحله تأیید اطلاعات است (Department of asset registration, 2009, p. 11) و در کشورهایی که فساد بالا و پاسخگویی پایین است این تأیید سازی باید سخت‌گیرانه و با توجه به سبک زندگی سیاستمداران انجام بگیرد (Rexha, 2014, p. 12). در بررسی و تأیید اعلامیه اموال باید به معقولانه بودن اطلاعات و عادی بودن مخارج و هزینه‌ها توجه شود و برای اثبات اطلاعات اموال، از داده‌های بیرونی مانند مالیات‌ها، وسایل نقلیه و اطلاعات بانکی استفاده شود (Hoppe, 2015, p. 2). در ماده ۱ قانون مربوطه در ایران عبارت «به رئیس قوه قضائیه گزارش می‌دهند» با نگرش سخت‌گیرانه می‌توان گفت که از زاویه اختیار و نه اجبار به اعلام اموال و دارایی‌های مسئولان به رئیس قوه قضائیه نگریسته است و در آن قرینه و زاویه دیدی از جهت اجبار رئیس قوه قضائیه به اخذ این اعلامیه دیده نمی‌شود. این فرضیه به خصوص با عبارت «خود اظهاری» ماده ۲ این قانون تقویت می‌شود ولی بهتر بود نظم قاطعانه و آمرانه در چینش کلمات و عبارات قانون رعایت می‌شد. در ماده ۱ نیز قوه قضائیه مسئول رسیدگی به اموال مقامات مشمول از جهت بررسی عدم افزایش من غیر حق شده است که از جهت تعیین چگونگی و مکانیسم‌های تأیید اموال و دارایی دچار نقص است و قانون تمهیداتی برای این مرحله تدارک ندیده است.

۳-۹. محرمانه یا علنی بودن اطلاعات

سیاست ملی کشورهای مختلف در زمینه افشای عمومی اعلامیه اموال تفاوت دارد به طور مثال دادگاه عالی فدرال آمریکا و دادگاه قانون اساسی رومانی بر این اعتقادند که این افشای عمومی نقض حریم خصوصی محسوب نشده و امری قانونی به شمار می‌آید (Hoppe, 2015, p. 3). به هر حال افشای عمومی اطلاعات سازگارتر با اصل شفافیت و پاسخگویی مقامات عمومی است و موجب افزایش اعتماد عمومی و آشکارسازی فساد می‌شود. قوانین اعلام دارایی باید نحوه پیگیری و ابزار دسترسی مردم مانند روزنامه رسمی، وبسایت رسمی و یا هرگونه ابزار دیگری که عموم مردم بتوانند به اطلاعات دسترسی داشته باشند را در خود قانون ذکر نمایند (Nayak, 2009, p. 1). افشای عمومی اطلاعات فرصت تحقیق بیشتر به روزنامه‌نگاران، رسانه‌ها و گروه‌های جامعه مدنی می‌دهد که نقش ناظر را داشته باشند و با تحقیق به وسیله عکس و مصاحبه‌های عمومی با همسایه‌ها و مستاجرین، به اموال و دارایی‌های مسئولان دسترسی پیدا کنند (Department of asset registration, 2009, p. 7).

نهاد مربوطه در آمریکا به وسیله اینترنت این اطلاعات را با دسته‌بندی‌های مختلف در اختیار جستجوگران به صورت آنلاین و همگانی قرار می‌دهد. مطابق بند b ماده ۴ بخش i قانون اخلاق در دولت (Ethics in Government Act) مصوب ۱۹۷۸ کمیته اخلاق مجلس نمایندگان باید افشاسازی عمومی این اطلاعات و در دسترس قرار گرفتن آن‌ها را تضمین نماید. مطابق ماده ۱۰۵ وظیفه انتشار و عمومی‌سازی گزارش‌ها بر عهده ادارات نظارت بر اخلاق قوه قضائیه و قوه مجریه، رئیس سنا و مجلس نمایندگان است که باید این گزارش‌ها را به اطلاع عموم برسانند. این اطلاعات در سایت www.publicintegrity.org/Statedisclosure بارگذاری می‌شود.

در فرانسه به موجب بخشنامه ۱ سپتامبر ۱۹۹۶ که بند ۳ بخش ۱ این قانون کمیته شفافیت مالی سیاسی هر سه سال یک‌بار گزارش اموال سیاستمداران را در روزنامه رسمی جمهوری فرانسه (Official Journal of the French Republic) منتشر می‌کند. پارلمان بریتانیا نیز اطلاعات ثبت شده منافع اقتصادی اعضا را افشای عمومی می‌کند و اطلاعات آن را در دست عموم قرار می‌دهد (OECD, 2011, p. 86). به موجب کد رفتاری مجلس لردان که در سال ۲۰۰۹ وضع و در مارس ۲۰۱۰ اصلاح

گردیده است اطلاعات مالی مربوط به اعضای مجلس لردان در سایت^۱ نشان داده می‌شود و این اطلاعات به طور روزانه به روز رسانی می‌شود (House of Lords, 2011: 3). به موجب دستور ۵-۷ کد وزارتی ۲۰۱۰ این منافع ثبت شده سالی دو بار منتشر و به اطلاع عموم می‌رسد. مطابق ماده ۵ قانون مربوطه در ایران کسانی که اطلاعات مربوط به اموال و دارایی‌های مقامات عمومی را افشا سازند به مجازات‌های مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شوند. قانون رسیدگی به دارایی مسئولان جمهوری اسلامی ایران در زمینه اعلام عمومی میزان دارایی مقامات و مسئولان کشوری دچار تعارض و شاید تضاد بین محتوا و مواد قانون شده است که از طرفی این اطلاعات را محرمانه دانسته و عاملان افشای آن را مستحق مجازات مندرج در قانون مجازات اسلامی نموده و از طرفی هدف تصویب چنین قانونی را افزایش اعتماد عمومی مردم به مسئولان ذکر کرده است که قطعاً این دو گزاره با هم سازگار نیستند و می‌توان این ماده را پاشنه آشیل قانون تلقی کرد. در حالی که برای افزایش اعتماد عمومی مناسب بود کمیته‌ای به انتخاب مردم یا ترکیبی از نهادها و قوای مختلف و با داشتن مصونیت‌های سیاسی و قضایی به اموال مسئولان رسیدگی و نتایج بررسی‌ها در سایت یا روزنامه رسمی و مشخصی اعلام می‌شد؛ بنابراین به نظر می‌رسد محتوای قانون مذکور نمی‌تواند اهداف خواسته شده در خود قانون را پوشش دهد و نائل شدن به هدف قانون را با سؤال جدی مواجه می‌سازد. دسترسی عمومی به اطلاعات حق طبیعی شهروندان محسوب می‌شود و فراهم‌سازی شرایط دسترسی آزاد به اطلاعات از وظایف اصلی حکومت به شما می‌آید (دادخدایی، ۱۳۹۲، ۲۲۹). بنابراین رئیس قوه قضائیه باید بر طبق قانون دسترسی آزاد به اطلاعات نتیجه عملکرد خود درباره رسیدگی به دارایی‌های من غیر حق مقامات مشمول این قانون را به مردم گزارش داده و در پی تأسیس وب‌سایت یا روزنامه‌ای منتسب به قوه قضائیه همانند روزنامه رسمی باشد تا اطلاعات مربوط به دارایی مقامات عمومی برای دسترسی شهروندان در آن قرار داده شود.

نتیجه

با بررسی قانون «رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» و نیز با نگاهی به سابقه مبارزه با فساد در ایران می‌توان به این نکته پی برد که قانون‌گذار باید اراده جدی در مبارزه با فساد داشته باشد و قانون فوق کارایی جلوگیری از شیوع فساد در میان مقامات

۱. www.publications.parliament.uk

عمومی کشورمان را ندارد. قانون فوق فاقد معیارهای لازم بر اساس اصول قانون‌نویسی و دارای اشکالات عدیده شکلی و ماهوی می‌باشد و دارای کمترین شباهت به قوانین استاندارد در زمینه افشای اطلاعات مالی مسئولان برجسته و مقامات عمومی است. با بررسی تطبیقی این قانون با قوانین مشابه کشورهای آمریکا، انگلیس، فرانسه، رومانی و کره جنوبی می‌توان به این نکته پی برد که راه درازی برای مبارزه واقعی با فساد پیش رو داریم که باید با الگوگیری در جهت پر کردن خلأهای قانون خود قدم برداریم.

از جمله ایرادات قانون «رسیدگی به داریی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» کوتاهی قوه قضائیه در تدوین و تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی قانون فوق می‌باشد که عملاً قانون را از حیث اجرایی ناکام ساخته است؛ زیرا قانون فوق جزو قوانین مادر و مبسوط به شمار نمی‌رود و تنها به برخی از موارد آن هم به صورت موجز و حتی مبهم اشاره کرده و بدیهی است برای تبیین و اجرایی ساختن آن، آیین‌نامه‌های اجرایی باید به فوریت تصویب شده و شاهد اجرایی شدن این قانون در جامعه باشیم. در مطالعه تطبیقی انجام شده کشورهای آمریکا، انگلیس، فرانسه، رومانی و کره جنوبی دارای مکانیسم‌هایی در مورد تصدیق داریی‌های مقامات عمومی و اطلاعات مربوط به آن هستند در حالی که مشخص نبودن نحوه راستی آزمایی داریی‌های مقامات عمومی از عمده اشکالات قانون «رسیدگی به داریی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» است که گویا قانون‌گذار به دنبال راستی آزمایی نبوده است و این خطای فاحش قانون‌گذار را نشان می‌دهد. در کشورهای مورد مطالعه میزان و جزئیات اطلاعات مربوط به داریی‌های مقامات عمومی در دسترس مردم قرار گرفته و زمینه نظارت مردم بر این اطلاعات فراهم شده است؛ در حالی که مطابق قانون مربوط به ایران، علنی‌سازی و افشای اطلاعات مربوط به داریی‌های مقامات مشمول قانون، مجازات‌هایی را برای افشاکننده به دنبال دارد که در این صورت هیچ تضمینی برای اطلاع‌رسانی عمومی به مردم و در نتیجه فشار افکار عمومی بر مقامات فاسد وجود ندارد. تفاوت دیگری که میان قانون مذکور در ایران و قوانین کشورهای مورد مطالعه وجود دارد، عدم پیشینی ضمانت اجرای موثر در قبال افزایش من غیر حق داریی مسئولان است که در قوانین دیگر کشورها به طور صریح و مفصل ذکر گردیده است.

دلیل دیگر ناکارآمدی قانون فعلی، عدم انسجام و هماهنگی بین مواد مختلف آن است؛ به طوری که در ماده ۲ هدف از تصویب قانون، افزایش اعتماد عمومی و ارتقای سلامت اداری عنوان شده

است و از طرفی دیگر در ماده ۵ اطلاعات دریافتی در مورد دارایی مقامات را در شمار اطلاعات محرمانه دانسته و افشای آن را جرم انگاری کرده است؛ در حالی که دسترسی آزاد مردم به اطلاعات، مؤثرترین شیوه جلب اعتماد عمومی است که این اطلاعات باید شفاف و سهل در اختیار مردم قرار گیرد. ایجاد شورای متشکل از قوا و نهادهای مختلف برای رسیدگی به اموال و دارایی‌های مقامات عمومی نیز ضروری به نظر می‌رسد که در این شورا باید احزاب، نهادهای مردم‌نهاد و افراد منتخب گروه‌های سیاسی و اجتماعی نیز حضور داشته باشند تا شورا از جنبه انحصاری خارج شده و بتواند به طور مؤثر اعتماد عمومی را جلب کند. این شورا باید رسیدگی‌ها و جلسات خود را به طور مداوم به اطلاع مردم رسانده و آنان را از تخلفات و نتایج راستی آزمایی‌ها خود مطلع سازند. پیشنهاد می‌شود مذاکرات این شورا و روند رسیدگی آن‌ها به صورت مستقیم و با حضور رسانه‌ها از رادیو و تلویزیون ملی پخش گردد تا زمینه‌ای برای بروز تبانی و تشویش افکار عمومی ایجاد نشده و شفافیت عملکرد آن‌ها موجب اطمینان مردم به این شورا و تصمیمات و خروجی آن گردد.

جدول وجود یا عدم وجود عناصر لازم قوانین افشای دارایی در کشورهای مورد مطالعه:

اموال اعلامی	تعیین نهاد متولی	تصدیق اطلاعات	مسئولان مشمول	زمان اعلام	ضمانت اجرا	علنی سازی	
بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	آمریکا
بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	انگلیس
بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	فرانسه
بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	کره جنوبی
بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	بلی	رومانی
بلی	بلی	خیر	بلی	بلی	خیر	خیر	ایران

منابع

کتاب‌ها

- حبیبی، نادر (۱۳۷۵)، **فساد اداری، عوامل مؤثر و روش‌های مبارزه**، تهران: انتشارات وثقی.
- ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۸۸)، **راهبردهای مبارزه با فساد اداری**، تهران: انتشارات جنگل.
- زارعی، محمدحسین و محسن زاده، آریتا (۱۳۹۲)، **حقوق اداری دموکراتیک و پارادایم بوروکراسی ویری، اندیشه‌های حقوق اداری (مجموعه مقالات اهدایی به استاد دکتر منوچهر مؤتمنی طباطبایی)**، تهران: انتشارات مجد.
- سادات موسوی، مهری (۱۳۸۲)، **بررسی علل فساد در سازمان‌های دولتی ایران**، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.

- کانون اندیشه دانشجویان مسلمان دانشگاه صنعتی امیر کبیر (۱۳۸۰)، **مجموعه مقالات فساد مالی در حاکمیت**، تهران: موسسه فرهنگی خانه خرد.
- مرکز مالگیری، احمد (۱۳۸۵)، **حاکمیت قانون: مفاهیم، مبانی و برداشت‌ها**، تهران، دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- همدمی خطبه سرا، ابوالفضل (۱۳۸۳)، **فساد مالی: علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن**، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی
- هیوود، پل (۱۳۸۱)، **فساد سیاسی**، ترجمه محمد طاهری و میرقاسم بنی هاشمی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی

مقالات

- خضری، محمد (۱۳۸۷)، **آسیب شناسی روش‌های مبارزه با فساد در ایران**، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴۲.
- دادخدایی، لیلیا (۱۳۹۲)، **بررسی مفهوم «فساد» و رویکرد پیش گیرانه قانون گذار ایران در قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد**، فصلنامه تعالی حقوق، دوره جدید، سال چهارم، شماره ۳.
- راسخ، محمد (۱۳۸۵)، **ویژگی‌های ذاتی و عرضی قانون**، فصلنامه مجلس و پژوهش، سال ۱۳، شماره ۵۱.
- شعبانی، مهسا (۱۳۸۷)، **بررسی نحوه تعامل با افشای فساد در حقوق اداری**، فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی، سال ششم، شماره ۱۳.
- میدری، احمد (۱۳۸۵)، **مقدمه‌ای بر نظریه حکمرانی خوب**، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۲.
- وکیلان، حسن (۱۳۹۰)، **مبانی نظری و شیوه‌های نظارت بر رفتار نمایندگان پارلمان**، مجلس و راهبرد، شماره ۶۸، سال ۱۸.

انگلیسی

Books

- Bryan A. Garner (2014), **Black,s Dictionary**, Brand: Tamson West.
- Gokcekus, Omer and Mukherjee, Ranjana (2006), **Officials asset declaration laws: Do They Prevent Corruption?** Seton Hall University
- OECD (2011), **Asset Declarations for Public Officials: A Tool to Prevent Corruption**, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264095281-en>
- Paul, Samuel, (1991) **Strengthening public sector accountability**, World Bank Discussion Papers; 136, The World Bank, Washington, D.C
- Salkin, Patricia E. (2008), **Ethical Standards in the Public Sector**, 2nd ed. Chicago, IL: American Bar Association, Section of State and Local Government Law :ABA Book Publishing

- Wallis, John Joseph (2004), **THE CONCEPT OF SYSTEMATIC CORRUPTION IN AMERICAN POLITICAL AND ECONOMIC HISTORY**, NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, Cambridge, MA 02138

Articles

- Chêne, Marie (2011), **Foreign exchange controls and assets declarations for politicians and public officials**, Transparency international
- **HIGH OFFICE OF OVERSIGHT AND ANTI-CORRUPTION ISLAMIC REPUBLIC OF AFGHANISTAN** (2009), DEPARTMENT OF ASSET REGISTRATION PUBLIC OFFICIALS' ASSET DECLARATION STRATEGY
- Hoppe, Tilman (U4 Brief 2014-2015), **The case of for asset declarations in the judiciary: identifying illicit enrichment and conflicts of interests**, Michelsen Institute
- Kane, Edward J. (2004) **ROLE OF WATCHDOG INSTITUTIONS IN CORPORATE GOVERNANCE**, Boston College
- Martini, Maíra, (2013) **Asset declaration regimes in selected Asian countries**, Transparency International
- Messick, Richard E, **Regulating Conflict of Interest: International Experience with Asset Declaration and Disclosure**, Public Sector Governance Poverty Reduction and Economic Management, The World Bank
- Nayak, Venkatesh (2009), **Transparency in the Disclosure of Assets by Judges - Basic components of a disclosure law and what we can learn from other countries**, New Delhi- 110 017
- Rexha, Albana (2014), **Is the asset declarations system in Kosovo helping the fight against corruption and preventing the abuse of power? A POLICY REPORT BY GROUP FOR LEGAL AND POLITICAL STUDIES**, NO. 08-June
- Salminen, Ari, pekka viinamake, Olli and worrbacka, Rinnai kola: (2007-2009), **The control of corruption in Finland**, administrative management public
- Stefanov, Ruslan (2015), **Effective monitoring, verification and sanctioning**, Budapest, Center for the Study of Democracy
- Williams, Aled (2006), **International Experience of Asset Declarations** Transparency International

Documents

- **ACT ON ANTI-CORRUPTION AND THE ESTABLISHMENT AND OPERATION OF THE ANTI-CORRUPTION & CIVIL RIGHTS COMMISSION**, Act No. 9402, Feb. 3, 2009
- **Code of Conduct for Members of the House of Lords and Guide to the Code of Conduct**, Second Edition: November 2011: Published by Authority of the House of Lords, London: The Stationery Office Limited

- **COMPILATION OF FEDERAL ETHICS LAWS, PREPARED BY THE UNITED STATES OFFICE OF GOVERNMENT ETHICS, December 31, 2008**
- **COMPILATION OF FEDERAL ETHICS LAWS, PREPARED BY THE UNITED STATES OFFICE OF GOVERNMENT ETHICS, December 31, 2008**
- **DECRET Décret n°96-763 du 1 septembre 1996 relatif à la commission pour la transparence financière de la vie politique** Version consolidée au 12 octobre 2010
- **Electoral Administration Act 2006, CHAPTER 22**
- **ETHICS IN GOVERNMENT ACT OF 1978, UNITED STATES**
- **GUIDE TO JUDICIAL CONDUCT, This revision published August 2011**
- **House of Commons The Code of Conduct, Approved by the House of Commons on 12 March 2012,**
- **JORF n°205 du 3 septembre 1996 CIRCULAIRE Circulaire du 1er septembre 1996 relative aux déclarations de situation patrimoniale de certains élus ou des titulaires de certaines fonctions** Paris, le 1er septembre 1996.
- **Law on declaring and control of wealth of dignitaries, magistrates, civil servants and of certain persons with management positions, 1996/10/16, At available: (www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=375&prn=1)**
- **Loi n° 88-227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique.** Journal Officiel du 12 mars 1988.
- **MINISTERIAL CODE, CABINET OFFICE MAY 2010.**
- **PUBLIC SERVICE ETHICS ACT OF KOREA (1981), Amended By 2001-7-24 Act No. 6494.**
- **RULES COMMITTEE ON ETHICS, Adopted February 15, 2011 Amended May 18, 2012 112th Congress, U.S. HOUSE OF REPRESENTATIVES WASHINGTON, D.C. 2015.**
- **RULES of the HOUSE OF REPRESENTATIVES, ONE HUNDRED TWELFTH CONGRESS, PREPARED BY Karen L. Haas Clerk of the House of Representatives JANUARY 5, 2011.**
  - **The Guide to the Rules relating to the Conduct of Members, Approved by the House of Commons on 9 February 2009 (Updated May 2010), Ordered by the House of Commons to be printed on 27 March 2012, Published on 16 April 2012 by authority of the House of Commons London.**